

ЯМПОЛЬСЬКИЙ ЮРІЙ МОЇСІЙОВИЧ

(до 75-річчя від дня народження)

26 серпня виповнюється 75 років від дня народження відомого вченого в галузі радіофізичних досліджень геокосмосу головного наукового співробітника Радіоастрономічного інституту НАН України, члена-кореспондента НАН України, Заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, професора, доктора фізико-математичних наук Ю. М. Ямпольського.

Він народився у м. Запоріжжі в родині військовослужбовця. Того ж року родина переїздить до Харкова, де ювіляр проживає і понині. У 1964 р. Юрій Ямпольський з золотою медаллю закінчує середню школу і вступає до радіофізичного факультету Харківського державного університету ім. О. М. Горького, який успішно закінчує 1969 р. за спеціальністю “радіофізика та електроніка”. Навчання на кафедрі космічної радіофізики визначило майбутні наукові пріоритети ювіляра, пов’язані з вивченням навколосезного плазмового оточення Землі – геокосмосу. Ще під час виконання дипломної роботи під керівництвом професора П. В. Бліоха у 1968 р. Ю. М. Ямпольського було запрошено і прийнято до роботи за сумісництвом в Інститут радіофізики та електроніки АН України (ІРЕ). Перші п’ятнадцять років роботи в ІРЕ було присвячено експериментальним дослідженням поширення наддовгих радіохвиль у хвилеводі Земля–іоносфера. У 1978 р. Ю. М. Ямпольський під керівництвом

П. В. Бліоха успішно захищає кандидатську дисертацію. У 1983 р. він за конкурсом обирається на посаду старшого наукового співробітника і відтоді практично самостійно визначає напрямки подальших досліджень. На той час актуальною постає проблема короткохвильової загоризонтної радіолокації, успішне вирішення якої визначається використанням великих антенних систем. Завдяки створенню на початку семидесятих років в ІРЕ антени радіотелескопу УТР-2, рекордної за розмірами і технічними можливостями і натеper, участь у цій програмі стає перспективною і плідною. Ідея використання УТР-2 для іоносферних радіолокаційних досліджень була підтримана П. В. Бліохом і схвалена академіками С. Я. Брауде і Л. М. Литвиненком.

На момент створення Радіоастрономічного інституту НАН України (РІ НАНУ) у 1985 р. наукова група Ю. М. Ямпольського нараховувала п'ять співробітників і двох аспірантів. Використання унікальної антени і сприятливий режим роботи в Радіоастрономічній обсерваторії РІ НАНУ дозволили за десять років отримати низку нових фундаментальних і прикладних наукових результатів, підготувати і захистити три кандидатські і одну докторську (1990 р., Ю. М. Ямпольський) дисертації. За ініціативою директора інституту Л. М. Литвиненка на основі групи Ю. М. Ямпольського у 1993 р. було створено науково-дослідницький відділ іоносферного поширення радіохвиль (згодом – відділ радіофізики геокосмосу). Натоді розвивається активна міжнародна наукова співпраця відділу з колегами зі США, Норвегії, Австрії і Швеції. Успіхи міжнародного рівня стають помітними в Академії, і Ю. М. Ямпольський запрошується з науковою доповіддю на Президію НАН України. Іоносферно-магнітосферні дослідження підтримуються спеціальною постановою і цей напрямок досліджень включається до основної тематики інституту. Приблизно ж відтоді починається новий етап у науковій творчості ювіляра – антарктичні дослідження. Разом з директором інституту Л. М. Литвиненком і за дорученням академіка Б. Є. Патона у 1993 р. Ю. М. Ямпольський формулює пропозиції щодо електромагнітних досліджень верхньої атмосфери в Антарктиці. Згодом, після передачі британської антарктичної станції Фарадей під юрисдикцію України, Радіоастрономічний інститут стає головною організацією за цим науковим напрямом і вже понад 20 років очолює геокосмічні дослідження на українській антарктичній станції Академік Вернадський. Практично всі наукові плани, сформульовані у далекому 1993 р., натеper реалізовано на станції завдяки наполегливій і цілеспрямованій праці Ю. М. Ямпольського та його учнів. Наразі відбулися 35 зимівель на станції, сім сезонних і три морські експедиції. Зусилля співробітників інституту і відділу радіофізики геокосмосу в Антарктиці відзначено Державною премією України, двома орденами “За заслуги”, грамотою Верховної ради України і пам'ятними відзнаками МОН і НАН України.

Слід зазначити, що Юрій Моїсійович є прихильником екологічно чистих методів вивчення довкілля. Він запропонував використовувати вже існуючі природні та штучні види випромінювання для дистанційної діагностики геокосмосу. До таких електромагнітних полів і сигналів відносяться випромінювання дискретних космічних джерел, грозових розрядів, космічного фону, ширококомовних наземних радіостанцій та супутникових передавачів. Наукові зусилля ювіляра спрямовані на створення нових електромагнітних методів дистанційного зондування навколосемного простору, а також на розробку фізичних моделей природних і техногенних збурень, які відбуваються в іоносфері та магнітосфері Землі.

До найбільш вагомих та всесвітньо відомих результатів слід віднести розробку фізичного механізму переносу потужних погодних збурень на висоти геокосмосу та до магнітосполученого регіону, відкриття ефектів “саморозсіяння” потужного ВЧ випромінювання та збудження ним штучних геомагнітних пульсацій, створення моделі радіального дрейфу стимульованих плазмових неоднорідностей. Ю. М. Ямпольський започаткував наукову Програму досліджень геокосмосу в Антарктиді і Арктиці. Під його головуванням реалізовано і виконується багато міжнародних проєктів з досліджень “електромагнітного клімату” Землі, глобальної грозової активності, проявів тропосферної активності в іоносфері, наддовгого поширення радіохвиль, природних нелінійних ефектів у навколосемному просторі тощо. Він координує роботу трьох постійно діючих електромагнітних обсерваторій, розташованих в Україні, на українській антарктичній станції Академік Вернадський та на о. Шпіцберген, є науковим керівником наукового об'єкту, що становить національне над-

бання – Комплексу електромагнітного зондування навколишнього середовища в Низькочастотній обсерваторії РІ НАНУ.

Ю. М. Ямпольський є автором та співавтором близько 400 наукових праць, зокрема й трьох монографій. Великої уваги Юрій Моїсійович приділяє підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації, під його керівництвом захищено 14 кандидатських та 3 докторські дисертації, він також був консультантом трьох дисертацій докторів філософії університетів США.

Ювіляр є головою комісії “Іоносферні радіодослідження” Національного комітету радіосоюзу URSI (з 1996 р.), офіційним представником НАН України у Європейській науковій асоціації EISCAT (з 2009 р.), лауреатом почесної грамоти та медалі Верховної ради України (2005 р.), нагороджений відзнакою НАН України “За підготовку наукової зміни” та нагрудним знаком Державного космічного агентства України “Ветеран космічної галузі” (2010 р.).

Редакційна колегія журналу щиро бажає ювіляру міцного здоров’я, чималих літ плідної активної праці та нових наукових звершень!